

Η ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΑΙ Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΑΥΤΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ 1821

Γράφει ο Dott. Αγγελος Ι. Μάλφας

Εισαγωγή

Με την ονομασία ‘‘Φιλική Εταιρεία’’ εννοούμε τη μυστική εκείνη οργάνωση εθνικού χαρακτήρα σκοπός της οποίας υπήρξε η προπαρασκευή της εθνεγερσίας του γένους. Όπως αναφέρεται στην εγκυκλοπαίδεια ΗΛΙΟΣ (τόμος 7: ΕΛΛΑΣ) <<Άτομα άφανη και άσημα, μη διαθέτοντο ύλικās δυνάμεις, μη έχοντα νά προσφέρουν παρά μόνο τήν ψυχήν των και μη έπικοινωνοῦντα με έπιφανη πρόσωπα τοῦ έλληνικοῦ κόσμου ένεπνεύσθησαν και έπραγματοποίησαν τήν ἔρρσιν πνευματικῆς έταιρίας, που θα έξετείνετο εἰς Ὀλόκληρον τήν χώραν διὰ τῆς μνήσεως ὅσο τὸ δυνατόν περισσοτέρων πατριωτῶν, με σκοπὸν τήν ὀργάνωσιν και τήν ένεργειαν ἀπολυτρωτικοῦ ἁγῶνος. Η ὀργάνωσις αὐτή ὀνομάσθη ἀπό τοῦς ἰδίους ‘‘Φιλική Έταιρία’’>>. Πριν πραγματοποιηθεί η οποιαδήποτε εμβάθυνση στο προς πραγμάτευση μυστικό εταιρικό φαινόμενο, θα πρέπει να γίνει μία επιγραμματική αρχικώς αναφορά στο πως ήταν γενικά πριν την επανάσταση τόσο το ελληνικό και το ευρωπαϊκό ευρύτερα γίνεσθαι, όσο επίσης και η δράση ενός ευρύτερου societarismo segreto που λάμβανε χώρα σε ολόκληρη σχεδόν την τότε Ευρώπη.

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης στις 29 Μαΐου του 1453 και την πτώση της Βυζαντινής αυτοκρατορίας, ο ελληνισμός βρέθηκε υπό τον ζυγό των Οθωμανών για τετρακόσια σχεδόν χρόνια μέχρι και την απελευθέρωσή του, όπου κατόρθωσε τελικά να δημιουργήσει το δικό του ανεξάρτητο κράτος (βασιλείο)- μολοντί επετεύχθη υπό του Μωάμεθ του ΙΙ, εχρειάσθησαν σχεδόν τρεις αιώνες διαρκών μαχών για να μπορέσει να πραγματοποιηθεί η εκκαθάριση από Έλληνες, Ενετούς και Φράγκους ολόκληρης της ανατολικής Μεσογείου, ούτως ώστε οι Τούρκοι να καταστούν οι απόλυτοι κυρίαρχοί της. Η διαρκής κατάσταση την οποία βίωσε ο ελληνισμός που βρισκόταν εντός των ορίων της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, διαμορφωνόταν από ένα σύνολο παραμέτρων που ήταν ικανές να καθορίσουν όχι μονάχα το σύνολό τους το κοινωνικό και οικονομικό του πλέγμα εντός του οποίου εκινείτο, αλλά και το πλαίσιο του καθεστώτος επιβαλλόμενης δουλείας. Καθ' ὅλη τη διάρκεια του οθωμανικού ζυγού, μέχρι και τις αρχές του ΧΙΧ^{ου} αιώνα, οι Έλληνες εκτός από την κατάσταση δουλείας στην οποία βρίσκονταν, ζούσαν απηνώς φορολογούμενοι έχοντας συν τω χρόνω μειωμένα, έως και ανύπαρκτα, πολιτικά δικαιώματα. Εντούτοις ένα μέρος τους κατόρθωσε να επωφεληθεί κάποιων προνομίων προερχόμενα εκ της οικονομικής ευμάρειας που εις αυτόν την εξασφάλιζαν το εμπόριο και η ναυτιλία, με συνέπεια μία έστω μικρή μερίδα Ελλήνων να κατορθώνει να λαμβάνει έστω και περιορισμένα μέρος στη διοίκηση, είτε του κέντρου (Κωνσταντινούπολη) είτε των Ηγεμονιών, ή ακόμη και σε κάποιες μικρότερες αυτοδιοικούμενες περιοχές. Η χριστιανική λατρεία ασκείτο ελευθέρως ενώ κεφαλαιώδους σημασίας ήταν ο ρόλος της Εκκλησίας καθώς υπό τη σκέπη αυτής βρισκόταν ολόκληρο το Γένος· ο Οικουμενικός Πατριάρχης αναγνωριζέτο ως αρχηγός και οδηγός του Γένους εντός της επικράτειας της αυτοκρατορίας. Ως προς την παιδεία διακρίνοντο υπό την πνευματική επίδραση του Διαφωτισμού κάποιες σημαντικές πρόοδοι από τη δράση διδασκάλων, ο ρόλος των οποίων ήταν η καθοδήγηση του ελληνισμού με σκοπό, πέρα της γενικής επιμορφώσεώς του, τη σταδιακή προετοιμασία αυτού για την επερχόμενη ανάστασή του – και η Εκκλησία από την πλευρά της στάθηκε πνευματικός αρωγός στους αιώνες δουλείας λειτουργώντας όχι μόνο σαν φάρος γνώσης αλλά και σαν πνευματικός χειραγωγός· οι ιερείς της ήταν συγχρόνως και δάσκαλοι ενώ τα μοναστήρια υπήρξαν χώροι διατήρησης της γνώσης. Θα πρέπει ακόμη να αναφερθούν κι εκείνοι που αντιστέκονταν απέναντι στην τουρκική εξουσία, που αποτελούντο κυρίως από αγρότες και ορεινούς κατοίκους οι οποίοι διέφευγαν της δικαιοδοσίας αυτής καταφεύγοντες στα βουνά (οι Τούρκοι τους ονόμαζαν ληστές ή κλέφτες) – σε κάποιες περιπτώσεις οι Τούρκοι για να μπορέσουν να τους αντιμετωπίσουν αναγκάζοντο ερχόμενοι σε συμβιβασμό με αυτούς, να τους παρέχουν κάποια προνόμια και δικαιώματα εποπτείας σε κάποιες αυτοδιοικούμενες περιοχές· ονομάζοντο αρματολοί και η περιοχή στην οποία δρούσαν αρματολίκι.

Τη χρονική περίοδο που προηγήθηκε της ελληνικής επαναστάσεως, αλλά και κατά τη διάρκεια του εθνοκαπελευθερωτικού αγώνα, η διεθνής από την άλλη κατάσταση αποτύπωνε τις κάτωθι τάσεις. Η κεντρική Τουρκική διοίκηση επιδιόταν σε έναν διαρκή αγώνα διατήρησης των εδαφικών κεκτημένων της, σε ευθεία σύγκρουση με τις άλλες δυνάμεις και την αιματηρή καταστολή των οποιονδήποτε εξεγέρσεων αναφαίνοντο εντός του εδάφους της· η Ρωσία υπέβλεπε στην αξιοποίηση των Στενών με την απόκτηση μόνιμων δικαιωμάτων σε αυτά που θα πήγαζαν με αφορμή την προστασία των χριστιανικών πληθυσμών στις βαλκανικές κυρίως περιοχές – την κάθοδο των Σλαύων του βορρά προς τη Μεσόγειο προσπαθούσε ν' ανακόψει η Βρετανία διότι θεωρούσε ότι θα της περιόριζε την ελευθερία των εμπορικών της μετακινήσεων στην ανατολική Μεσόγειο, και από κει εν συνεχεία προς την Ανατολή· στον κυρίως ευρωπαϊκό χώρο οι Αψβούργοι επιδίωκαν την ισορροπία μεταξύ Ανατολής και Δύσης, ενώ η Γαλλία από την εποχή της επανάστασης του 1789 επιδίετο

στην αλλαγή του κόσμου μέσω των ιδεών της διαλύσεως της παραδοσιακής αριστοκρατίας και των φεουδαρχικών θεσμών, του Διαφωτισμού και του αντικληρισμού, η εξάπλωση των οποίων στην υπόλοιπη Ευρώπη υπήρξε συνέπεια των ναπολεόντειων πολέμων· τέλος τα Βαλκάνια βρίσκονταν υπό μία υποτυπώδη μορφωτική, πολιτική και οικονομική κατάσταση (με εξαίρεση κάποια μερίδα Ελλήνων).

Μεταξύ των ετών 1820 και 1831 κι έχοντας ήδη προηγηθεί η αμερικανική επανάσταση – μία σύγκρουση ανάμεσα στη Μεγάλη Βρετανία και τις επαναστατημένες κατά αυτής αποικίες της που έληξε με νικητές τους επαναστατημένους αποίκους, των οποίων η ανεξαρτητοποίηση επέφερε την αναγνώριση του πρώτου αμερικανικού κράτους που επικυρώθηκε με την εν Παρισίους υπογραφή της 3^{ης} Σεπτεμβρίου του 1783 – καθώς και η γαλλική του έτους 1789 με συνεπακόλουθο το Συνέδριο της Βιέννης (1814 – 1815) από την Ιερά Συμμαχία με σκοπό την ευρωπαϊκή παλινόρθωση που ακολούθησε των ναπολεόντειων πολέμων, η Ευρώπη και ο Νέος κόσμος υπεισέρχονται σε έναν νέο κύκλο επαναστάσεων – χαρακτηριστικά είναι τα επαναστατικά κινήματα της Λατινικής αμερικής (1820 – 1824), του βασιλείου των δύο Σικελιών (1820 – 1821) και του Πεδεμοντίου (1821) στην Ιταλία, της Ισπανίας (1820 – 1821), της Ρωσίας (1825) από μία ομάδα φιλελεύθερων αξιωματούχων, και της Ελλάδος (1821 – 1830). Στην Ιταλία, την Ελλάδα και τη Λατινική Αμερική, οι επαναστάσεις αυτές είχαν σαν στόχο την ανεξαρτησία και την εθνική κυριαρχία, ενώ η μοναδική απ'όλες που επέτυχε τον σκοπό της ήταν η ελληνική· υποστηρίχθηκε αρχικά από μία ισχυρότατη εμπορική τάξη Ελλήνων, η οποία διαδραμάτιζε ισχυρό οικονομικό ρόλο εντός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Σε όλες τις επαναστάσεις που έλαβαν χώρα εκείνη την περίοδο κεφαλαιώδους σημασίας υπήρξε η δράση των μυστικών εταιρειών, όπου σκοπός των περισσότερων ήταν η προετοιμασία των εκάστοτε επαναστατικών κινήματων. Ο μυστικός όμως εταιρισμός με προεξάρχοντα εκείνον του τεκτονισμού (massoneria) – πολλοί από αυτούς τους μυστικούς συνδέσμους ατόμων στήριζαν τη λειτουργική και συμβολική δομή τους πάνω σε εκείνη των τεκτόνων – υπήρξε ένα φαινόμενο το οποίο άρχισε να λαμβάνει μεγάλες διαστάσεις στον χώρο της Ευρώπης ήδη από τις αρχές του XVIII^{ου} αιώνα, διαρκώντας ως τέτοιος και κατά τη διάρκεια του επομένου με την Αψβουργική πρωτεύουσα, τη Βιέννη, να θεωρείται ίσως ως το μεγαλύτερο κέντρο μυστικής δράσης των περισσότερων αφανών εταιρειών. Χαρακτηριστικό τους γνώρισμα υπήρξε η εγκόλπωση και η εν συνεχεία ιδεολογική ανάπτυξη μέσω εσωτερικών ζυμώσεων, ενός αναδυόμενου γενικά εθνικισμού που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια αυτών των δύο αιώνων, κυρίως όμως κατά τη διάρκεια του XIX^{ου}. Δίπλα φυσικά σε αυτήν την ιδεολογία βρήκε θέση και η Φιλική Εταιρεία, μία δηλαδή μυστική πατριωτική οργάνωση που προετοίμασε και οργάνωσε την επανάσταση του 1821· ήταν μία πατριωτική εταιρεία επαναστατικού χαρακτήρα και δράσης που προσέδωσε ορμή στην ιδέα του ελληνικού εθνικισμού και της δημιουργίας ενός ανεξάρτητου κράτους – Έθνους, παρά έχοντας ως οντότητα μία πολιτική και κοινωνική δύναμη τόσο πριν όσο και κατά τη διάρκεια της εξέγερσης.

Ίδρυση και λειτουργία της Εταιρείας

Η ιστορία της Φιλικής Εταιρείας χωρίζεται ουσιαστικά σε δύο βασικές ιστορικές και χρονικές περιόδους, με την πρώτη να προσδιορίζεται από τη μέρα της ίδρυσής της έως και την ανάληψη της ηγεσίας από τον πρίγκιπα Αλέξανδρο Υψηλάντη, ενώ η δεύτερη καθ'όσο στην αρχιγία της οργάνωσης βρισκόταν εκείνος, μέχρι και το τέλος αυτής. Η ίδρυσή της έλαβε χώρα κατά το θέρους του 1814 στην Οδησό – συμβολικά ορίστηκε η 14^η Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, επέτειος υψώσεως του Τιμίου Σταυρού –, ενώ εμπνευστές της υπήρξαν τρεις Έλληνες, ο Αθανάσιος Τσακάλωφ, ο Νικόλαος Σκουφάς και ο Εμμανουήλ Ξάνθος. Την περίοδο εκείνη φτάνει στην Οδησό από το Παρίσι όπου εσπούδαζε ο Τσακάλωφ (έχοντας καταγωγή από την Ήπειρο) κατευθυνόμενος προς τη Μόσχα, διότι εκεί βρισκόταν η οικογένειά του. Αποτελούσε ήδη μέλος μιας μυστικής εταιρείας με έδρα τη γαλλική πρωτεύουσα που είχαν ιδρύσει οι Γρηγόριος Ζαλίκης από τη Θεσσαλονίκη κι ο πρίγκιπας Δημήτριος Κομνηνός εκ της ομώνυμου βυζαντινής οικογενείας που είχε εγκατασταθεί μετά την άλωση της Πόλης στην Κορσική. Το όνομα της εταιρείας αυτής ήταν "Έλληνόγλωσσόν Ξενοδοχείον"· σκοπός της οποίας υπήρξε η μόρφωση της ελληνικής νεολαίας με απώτερο όμως και μυστικό σκοπό την απελευθέρωση των υποδούλων Ελλήνων· οι κατηγούμενοι ορκίζοντο εγγράφως ότι δεν θ'αποκάλυπταν τον μυστικό της ρόλο εργαζόμενοι διαρκώς πάνω στην πρόοδό της, ενώ λάμβαναν κάποιον συγκεκριμένο βαθμό εντός των ιεραρχικών τάξεων της Εταιρείας αυτής. Στην Οδησό γνώρισε τον Νικόλαο Σκουφά, ηπειρώτης κι εκείνος από την Άρτα, διαπιστώνοντας αμφότεροι την κοινή τους αγάπη, όπως επίσης και το ενδιαφέρον τους για την κατάσταση στην οποία βρισκόταν η πατρίδα. Εκεί οι δύο τους γνώρισαν τον Εμμανουήλ Ξάνθο από την Πάτμο (σύμφωνα με κάποιους ιστορικούς και τον Παναγιώτη Αναγνωστόπουλο από την Ανδρίτσαϊνα) – ο οποίος στη Λευκάδα είχε μνηθεί σε τεκτονική στοά –, στις σκέψεις του οποίου βρήκαν κοινό ιδεολογικό έδαφος. Τότε οι τρεις άνδρες με τ'ανωτέρω κοινά σημεία αναφοράς ενεπνεύστησαν να άγουν το έθνος σε επανάσταση με σκοπό την απελευθέρωσή του, ιδρύοντας εταιρεία μυστική προσπαθώντας να προσεταιριστούν στις τάξεις της τον κλήρο, εμπόρους, φαναριώτες, κλέφτες και αρματολούς, ανθρώπους της υπαίθρου, λογίους και γενικά πάσα επιφανή άνδρα. Κάτι επίσης που δεν έχει ακόμη ιστορικά εξακριβωθεί είναι το ποιος εκ των τριών ανδρών είχε την ιδέα της δημιουργίας αυτής της μυστικής πατριωτικής οργάνωσης – ο Ξάνθος στα απομνημονεύματά του (που είναι και ο μόνος που άφησε) γράφει ότι εκείνος παρακίνησε τον Σκουφά προς την υλοποίηση αυτού του

σκοπού, λέγοντας επίσης πως ο Σκουφάς πρώτος είχε από την άλλη φτιάξει σε χαρτί το διάγραμμα μιας τέτοιας Εταιρείας. Αν και η σύλληψη της ιδέας για τη δημιουργία της μυστικής οργάνωσης έλαβε χώρα στην Οδησό, στη Μόσχα αποφασίστηκε το όνομά της που ήταν “Εταιρεία των Φιλικών”. Εκεί ορίστηκαν επιπροσθέτως λειτουργικού κι εφαρμοστικού χαρακτήρα ζητήματα όπως οι μησίες, έγινε η σύνταξη των αποδοιδομένων όρκων, ορίστηκαν οι αναγκαίες υποχρεώσεις και οι βαθμοί των μελών, όπως επίσης η σημαία και τα σύμβολα. Τέλος στη ρωσική πρωτεύουσα αποφασίστηκε να τεθεί σε εφαρμογή το όλο σχέδιο.

Η δομή και το σύστημα ιεραρχίας της Φιλικής Εταιρείας στηριζόταν ως επι τω πλείστον σε στοιχεία που αντλήθηκαν υιοθετήθηκαν τόσο από το Ελληνόγλωσσο Ξενοδοχείο (Τσακάλωφ), όσο και από τον Ελευθεροτεκτονισμό (Ξάνθος), όπου πάνω σε αυτές τις δύο μυστικές εταιρείες βασίστηκε τόσο ο σχεδιασμός των συμβόλων όσο και οι φόρμες των τυπικών των διαφόρων τελετουργικών που λάμβαναν χώρα, καθώς επίσης και οι ιεραρχικοί βαθμοί, στοιχεία που στο σύνολό τους τα επεξεργάστηκε το οργανωτικό πνεύμα του Σκουφά διατυπώνοντας τα πρώτα δομικά σχέδια της οργάνωσης. Η Εταιρεία παρουσιάζόταν σαν ένας ναός όπου με θρησκευτική κατανύξη γινόταν η εισδοχή των νέων μελών που είχαν αγάπη και πίστη προς την πατρίδα, ενώ καθοριστικής σημασίας χαρακτηριστικό της γνώρισμα – όπως και σε άλλες εταιρείες παρόμοιου μυστικού χαρακτήρα – ήταν η μυστικότητα της ανωτέρας Αρχής (ή αλλιώς ο πυρήνας διοίκησης), η επιβολή των αποφάσεων αυτής, η τυφλή υπακοή των μελών και η εχεμύθεια τους απέναντι σε εκείνη. Τα μέλη εν αντιθέση με τον τεκτονισμό όπου εκεί συγκεντρώνονταν σε στοές, συσκέπτονταν και συμμετείχαν σε διάφορες πνευματικές εργασίες, αποτελούσαν μέρος ενός συστήματος η λειτουργία του οποίου ήταν παρόμοια με εκείνου του Χριστιανισμού. Συγκεκριμένα βασιζόταν σ’εκείνο των Αποστόλων σκοπός των οποίων ήταν με τη γεωγραφική εξάπλωσή τους, η κατήχηση ολόκληρου του ελληνισμού· όπως οι δώδεκα Απόστολοι διακήρυζαν τη διδασκαλία του Ιησού, έτσι αντιστοίχως κι εκείνοι της Φιλικής (δώδεκα στον αριθμό επίσης) ανέλαβαν τη διάδοση των ιδεών της Εταιρείας προετοιμάζοντας το Έθνος για επανάσταση· ορίστηκαν από τον Νικόλαο Σκουφά λίγο πριν από το θάνατό του στις 31 Ιουλίου του 1818, με σκοπό την κατήχηση ολόκληρου του ελληνισμού. Πέραν όμως του συγκεκριμένου κατηχητικού συστήματος σημαντική επίδραση είχε κι εκείνο των ιακωβίνων βασιζόμενο στον θεσμό των commissaires, το οποίο λειτούργησε πρίν αλλά και κατά τη διάρκεια της γαλλικής επανάστασης· υπήρξε ιδέα του Σκουφά λίγο πριν από τον θάνατό του.

Για να μπορέσει κάποιος να μνηθεί σε αυτή τη μυστική οργάνωση θα έπρεπε επιβεβαιωμένα να είναι άτομο που τρέφει μεγάλη αγάπη για την πατρίδα του, να επιθυμεί να κατηχηθεί και να είναι επίσης σε θέση να στοχαστεί για το αν μπορεί να κρατήσει μέσα του όλα εκείνα τα μυστικά τα οποία θα του αποκαλύπτοντο, ακόμη και με κίνδυνο της ζωής του μιας και αυτά που θα αποκόμιζε από τον κατηχητή του θα έκριναν την τύχη ολόκληρου του Έθνους. Η εξασφάλιση των ανωτέρω επέβαλε ακόμη στο εκάστοτε μέλος να μην ανήκει επ ουδενί λόγο σε άλλη μυστική εταιρεία. Η διαδικασία της μύησης απαιτούσε η ορκομοσία να γίνεται στο Ευαγγέλιο και σε μία εικόνα, ο υποψήφιος (δόκιμος) γονυπετής με το ένα χέρι κρατούσε ένα κερι ενώ με το άλλο απέδιδε τον όρκο του, στη συνέχεια ο μούμενος αποκτούσε την ιδιότητα του μέλους ύστερα από κατήχηση η οποία ήταν μέρος του όλου τελετουργικού, ταυτόχρονα με τη γνωστοποίηση σε εκείνον των διαφόρων σημείων αναγνωρίσεως, όπως επίσης και της μυστικής κλείδας που περιλάμβανε κάποια λέξη ή λέξεις, γράμματα και αριθμούς (σύμβολα τα οποία αντέγραφε). Έτσι ο νεόφυτος έχοντας αποκτήσει πλέον την ιδιότητα του μέλους αποκαλείτο εφεξής “αδελφός”, προσφέροντας συν τω χρόνω κι ένα συμβολικό χρηματικό ποσό με το πέρας της διαδικασίας: η “αδελφοποιία” υπήρξε ένας θεσμός του οποίου η προέλευση ανάγεται στα μυστήρια της χριστιανικής θρησκείας, μαζί με τον γάμο και την κουμπαριά, έχοντας τόσο ισχυρούς δεσμούς ώστε η σχέση αυτή ανάμεσα σε “αδελφοποιτούς” χρησιμοποιήθηκε σαν θεμέλιος λίθος για τη δημιουργία μυστικών εταιρειών (π.χ. τεκτονισμός, καρμπονάροι, φιλικόι, κ.ο.κ.): το κεφαλαιώδους σημασίας πλεονέκτημα αυτού του θεσμού ήταν ότι η αδελφοποιία παραμέριζε τις οποιεσδήποτε διαφορές ή ιδεολογικές αποκλίσεις μεταξύ των μελών, ακόμη και θρησκευτικές, εξασφαλίζοντας κατ’ αυτόν τον τρόπο μέσα από αυτού του είδους την αφοσίωση που χαρακτήριζε τη φύση αυτής της ιδιαίτερης σχέσης, την επιτυχία και την πρόοδο της εκάστοτε μυστικής οργάνωσης· πρίν από τον πόλεμο λόγου χάρη παρατηρείτο Έλληνες χριστιανοί να γίνονται αδελφοποιτοί με Αλβανούς μουσουλμάνους. Ο κατηχητής στο τέλος ανάλογα με το ποιά βαθμίδα θα ανήκε το νέο μέλος του έδινε ένα χαρτί (εφοδιαστικό), όπου για τους “αδελφοποιητούς” οι οποίοι θ’ ανήκαν στην πρώτη βαθμίδα είχε σχεδιασμένο έναν σταυρό· στην περίπτωση όπου το νέο μέλος θα ανήκε στη δεύτερη βαθμίδα, που ονομάζονταν “συστημένοι”, απεικόνιζε πάνω σε ανεστραμένη ημισέληνο έναν σταυρό μέσα σε κλάδους δάφνης· στην τρίτη περίπτωση το συγκεκριμένο χαρτί που προοριζόταν για την αμέσως ανώτερη βαθμίδα, τους “ιερείς”, το εφοδιαστικό παρίστανε έναν σταυρό μέσα σε κλάδους ελαίας, τον ιερό δεσμό και 16 στήλες μαζί με δύο λογχοφόρες σημαίες, ενώ κάτω υπήρχε σημείο αναγνωρίσεως με συμβολική γραφή· το χαρτί που λάμβανε ο “ποιμένας”, που ήταν και η αμέσως ανώτερη βαθμίδα, παρίστανε έναν σταυρό πάνω σε μία ανεστραμένη ημισέληνο, στα δεξιά βρισκόταν μία λογχοφόρος σημαία μαζί με δύο οφθαλμούς και στα αριστερά μία άγκυρα επί της οποίας διακρινόταν περιελισσόμενο ένα φίδι, όπως επίσης και μία γλαύκα.

Σε ότι αφορά τη διάρθρωση της ιεραρχίας της Φιλικής Εταιρείας στην πρώτη γενικά κλίμακα, εκείνη δηλαδή των “αδελφοποιητών” ανήκαν όσοι δεν ήξεραν γράμματα, οι “συστημένοι” ήταν η δεύτερη αμέσως κλίμακα στην οποία ανήκαν αδελφοί που είχαν μόρφωση, οι “ιερείς” που ήταν οι αμέσως επόμενοι στην ιεραρχία είχαν το δικαίωμα της κατηχήσεως, τέλος υπήρχε και η τέταρτη ιεραρχική βαθμίδα που ήταν και η

υψηλότερη καθώς περιλάμβανε τους ‘‘ποιμένες’’ και ‘‘αρχιποιμένες’’ (προαιρετικά)· αργότερα προστέθηκαν και οι βαθμοί των ‘‘αφιερωμένων’’ και του ‘‘αρχηγού των αφιερωμένων’’ που αφορούσαν τους οπλαρχηγούς. Υπήρχε και η κεντρική ή ανώτερη Αρχή τα μέλη της οποίας απάρτιζαν την ηγεσία της Εταιρείας, όπου εκτός από τους τρεις ιδρυτές της συμπεριλαμβάνονταν – εν τω μεταξύ ο Σκουφάς είχε αποβιώσει τον Ιούλιο του έτους 1818 – ο Ανθίμος Γαζής, οι Παναγιώτης Σέκερης και Αναγνωστόπουλος, ο Νικόλαος Πατσιμάδης, ο Γεώργιος Λεβέντης και ο Α. Κομιζόπουλος. Η Αρχή αυτή αφανής καθώς παρουσιαζόταν απέναντι στους κατώτερους ιεραρχικούς βαθμούς, ως ηγετική και διοικητική οντότητα γνώριζε στην ουσία τις αδυναμίες της ίδιας της οργάνωσης απέναντι στην υλοποίηση του ευκαίσιου στόχου, που ήταν η απελευθέρωση του Έθνους από τον τουρκικό ζυγό. Για να μπορούν εντούτοις οι απαρτίζοντες αυτήν να αποκρύπτουν τις αδυναμίες της, να εμπνέουν τον ενθουσιασμό απέναντι στα μέλη αλλά και στους υποψήφιους αδελφούς, επινόησαν να την παρουσιάσουν σαν υποκινούμενη και καθοδηγούμενη από τον ίδιο τον ρώσο αυτοκράτορα, αφήνοντας κατ’αφηρημένο τρόπο υπονοούμενα και χωρίς να λέγεται ξεκάθαρα αν ο Τσάρος βρίσκεται ή όχι στην ηγεσία της ανωτέρας Αρχής – χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του μέλους Νικολάου Γαλάτη ο οποίος παντοιοτρόπως και με πονηριά προσπαθούσε πάντα να μάθει ποιοί πραγματικά πρέσβευαν αυτήν την άγνωστη Αρχή, χωρίς όμως να καταφέρει ποτέ να το αποκαλύψει· η ηγεσία της Φιλικής άπαντα φοβούμενη προδοσία από την πλευρά του (είχε δώσει πολλές αφορμές στο παρελθόν) αποφάσισε να τον δολοφονήσει, κάτι που υλοποιήθηκε στην περιοχή της Ερμιόνης όπου ο Τσακάλωφ μαζί με κάποιον άλλον αδελφό που ήταν μαζί τον πυροβόλησαν και τον σκότωσαν. Η ψυχολογική αυτή τακτική της ηγεσίας των φιλικών εφαρμόστηκε πιθανόν παίρνοντας σαν παράδειγμα τον ρωσοτουρκικό πόλεμο που έλαβε χώρα μεταξύ των ετών 1787 – 1792, όταν ένα ισχυρό τότε κύμα ρωσικής προπαγάνδας διέδιδε για επικείμενη απελευθέρωση των υπόδουλων χριστιανών. Έτσι και πριν την ελληνική επανάσταση άφηναν να πιστευτεί ότι ο ίδιος ο Τσάρος βρισκόταν πίσω από τη δράση αυτού του συνωμοτικού συνδέσμου· μέχρι και την ανάληψη της ηγεσίας της Φιλικής Εταιρείας από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη ουδείς εκ των ιδρυτών της δεν απετάθη προς ουδεμία ρωσική αρχή, μιας και θα αντιμετώπιζε την αποδοκιμασία της Ρωσίας η οποία ήταν εκείνη την περίοδο μέλος της Ιεράς Συμμαχίας.

Ιδεολογικό πλαίσιο

Το ιδεολογικό πλαίσιο της Φιλικής είναι το αποτέλεσμα όσμωσης κάποιων πολιτικών ιδεολογικών ρευμάτων και φιλοσοφικών σκέψεων, τα οποία υπό το πρίσμα του Διαφωτισμού – ο οποίος πρέσβευε τόσο την απαλλαγή από τις προλήψεις, όσο και την επικράτηση του ορθού λόγου – επέδρασαν καθοριστικά πάνω στη διαμόρφωση των στόχων που η ίδια η μυστική Εταιρεία έθεσε σαν θεμελιώδη προϋπόθεσή της. Με σημείο αναφοράς και προέλευσης τη γαλλική επανάσταση, και με φορέα τους ναπολεόντιους πολέμους, οι πολιτικές αρχές για τη δημιουργία συντάγματος (με βάση το φυσικό δίκαιο), η ύπαρξη ατομικών ελευθεριών, η ισότητα (ισοκρατία) και η αδελφότητα μεταξύ των ανθρώπων, εισχώρησαν και διατηρήθηκαν σε όλα τα αστικά κέντρα προκαλώντας κοινωνικούς και ιδεολογικούς αναβρασμούς σε ολόκληρο τον ευρωπαϊκό χώρο· αναπόφευκτα υπό την επίδραση αυτή βρέθηκαν και οι Έλληνες της διασποράς. Ιδιαίτερα καθοριστική υπήρξε και η εξάπλωση της ιδέας του Έθνους, ήδη από τον XVIII αιώνα, όπου φτάνοντας στις αρχές του επομένου να θεωρείται ως έννοια η αναπόφευκτη μοίρα όλων των ευρωπαϊκών λαών· σαν θεμελιώδης προσδιοριστική αρχή βασιζόταν στην ενοποίηση και την ύπαρξη συλλογικών δεσμών μέσα σε έναν λαό, εκφραζόμενη συν τω χρόνω κατά της θέλησης και των προσταγμάτων του ενός (Ηγεμόνας, Μονάρχης). Σημαντικά κέντρα του Διαφωτισμού στην Ευρώπη υπήρξαν πόλεις που όμως η Φιλική Εταιρεία δεν έδρασε, αλλ’εντούτοις η εγκόλπωση όλων αυτών των ιδεολογικών ταλαντώσεων επιρρέασαν καθοριστικά το ιδεολογικό της υπόβαθρο κατά τη διάρκεια του σχηματισμού της (συνετέλεσε ακόμη και η επαφή φιλικών με τους εκεί Έλληνες της διασποράς): σημαντικές πόλεις ήταν το Παρίσι που δέσποζε η παρουσία του Αδαμαντίου Κοραή, η Βιέννη όπου εκεί έδρασε ο Ρήγας Φεραίος και ο αρχιμανδρίτης Άνθιμος Γαζής – πόλη εις την οποία ο μυστικός εταιρισμός εξαπλωνόταν όλο και περισσότερο υποστηρίζοντας εις βάρος της αψβουργικής μοναρχίας τις διάφορες δημοκρατικές ιδέες: χαρακτηριστική είναι στον αντίποδα η έντονη από την πλευρά του κράτους λογοκρισία και η δράση των μυστικών υπηρεσιών και κατασκόπων σε μια προσπάθεια εξάρθρωσης τέτοιων συνωμοτικών πυρήνων και ομάδων, που συνήθιζαν να κάνουν τις μυστικές τους συζητήσεις στα διάφορα καφενεία της πόλης –, η Πίζα και γενικά όλες οι μεγάλες ιταλικές πόλεις (Βενετία, Τεργέστη, Λιβόρνο κ.ο.κ) –στο πανεπιστήμιό της (ένα από τα αρχαιότερα) συντηρούνταν ένα ισχυρότατο φιλελεύθερο και δημοκρατικό κλίμα ενώ υπήρχε κι ένας πολύ μεγάλος αριθμός ελλήνων φοιτητών, επιτρέποντας στους φιλικούς να τη θεωρούν ένα πολύ σημαντικό κέντρο δράσης –, η Μόσχα, κ.α. Θεμελιώδους σημασίας ιδεολογικοί προάγγελοι που επιζητούσαν την άμεση μεταβολή του Γένους από υπόδουλο σε ελεύθερο αμιγώς με επαναστατικό τρόπο, επιδρώντας ριζικά πάνω στη σκέψη των φιλικών, ήταν ο Ρήγας Φεραίος (Βιέννη) και ο ανώνυμος συγγραφέας (Ιταλία) της Ελληνικής Νομαρχίας, επιρρεασμένοι αμφοτέρωθεν από τις προκληθείσες πολιτικές ανακατατάξεις που επέφερε η γαλλική επανάσταση – ο Ρήγας υπό την επίδραση του γαλλικού συντάγματος του 1793, αν και μερικώς αποκλίνων συνέταξε έναν χάρτη για τα δικαιώματα του ατόμου, ενώ η Ελληνική Νομαρχία γραμμένη υπό την επίδραση της σκέψης του Φεραίου το 1806 (το περιεχόμενό της θεωρείται χαρακτηριστικό δείγμα του ελληνικού Διαφωτισμού) ήταν ένα επαναστατικό φυλλάδιο παρότρυνσης για καθολικό ξεσηκωμό του Έθνους των Ελλήνων, ακόμη κι εκείνων της

διασποράς· έντονη είναι η κριτική που ασκούσε εναντίον των κληρικών και Προκρίτων, οι οποίοι ήταν μέσα στη διαφθορά. Με σημείο αναφοράς τα ανωτέρω στους κόλπους της οργάνωσης διαμορφώθηκαν ιδέες γύρω από την εθνική συνείδηση, οι οποίες μεταλαμπαδεύτηκαν στους απανταχού Έλληνες πριν αλλά και κατά τη διάρκεια της επανάστασης, δίνοντάς τους την αίσθηση ότι αποτελούν μέρος μίας ενιαίας και ξεχωριστής οντότητας, κάτι που θα επιτυγχανόταν μόνο μέσα από την εκπλήρωση ενός κοινού σκοπού.

Κοινωνική διαστρωμάτωση των μελών, οικονομικές δραστηριότητες και γεωγραφική εξάπλωση

Τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας προήρχοντο μέσα από μία πολυεπίπεδη κοινωνική διαστρωμάτωση – κάτι που αντικατοπτριζόταν αναλόγως και στην ταξινόμησή τους εντός της ιεραρχικής κλίμακας στις τάξεις των φιλικών – εις την οποία η κάθετη τοποθέτηση του εκάστοτε μέρους σύνθεσής της ορίζονταν είτε με βάση την επαγγελματική ιδιότητα του κάθε ατόμου ξεχωριστά, είτε έχοντας σαν σημείο αναφοράς την τάξη στην οποία αυτό ανήκε. Κατά τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης της Φιλικής Εταιρείας διακρίνεται μία επικέντρωση μελών στα πλαίσια αρχικά του αστικού αποκλειστικά περιβάλλοντος μέχρι περίπου και τα έτη 1818 – 1819, πριν δηλαδή η οργάνωση αρχίσει να δέχεται στους κόλπους της ευρύτερα κοινωνικά στρώματα προερχόμενα από τον ημιαστικό χώρο ή εκείνον της υπαίθρου: χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας αστικής προέλευσης είναι οι Ηγεμονίες όπου διακρίνονταν μέλη ως επί τω πλείστον από την εμπορική τάξη (έμποροι όπως και εμπορικοί υπάλληλοι), λόγιοι, γιατροί, φοιτητές και δάσκαλοι, ή ακόμη στρατιωτικοί και διάφοροι κρατικοί αξιωματούχοι, ενώ αργότερα, πέρα δηλαδή των αστικών κέντρων, άρχισαν να εισέρχονται και άτομα από την περιφέρεια (υπαίθρος) όπως ήταν για παράδειγμα οι Πρόκριτοι της Πελοποννήσου· άξιο αναφοράς είναι ότι η ετερόκλητη αυτή συνάθροιση μελών με διαφορετικές κοινωνικές καταβολές, προκάλεσε κάποια στιγμή ένα βαθύτατο ιδεολογικό και αντιληπτικό χάσμα πάνω στην αντιμετώπιση διαφόρων καταστάσεων μεταξύ αστών και ατόμων που εκπροσωπούσαν κυρίως την παράδοση της υπαίθρου (π.χ. Πρόκριτοι).

Για να μπορέσει εντούτοις να επιτευχθεί η εξάπλωση της Εταιρείας ήταν αρχικά απαραίτητη η δημιουργία και ανάπτυξη κάποιας σημαντικής οικονομικής βάσης, ένα δηλαδή εταιρικό κεφάλαιο με τ'οποίο η Φιλική θα μπορούσε να διαχειριστεί όλες τις λειτουργικές της ανάγκες. Σαν πρώτο μέτρο ήταν η καταβολή εισφορών από τους νεοεισερχόμενους εταίρους, ή από τα ιδιωτικά κεφάλαια των ευπόρων μελών (όπως ήταν ο Παναγιώτης Σέκερης). Η οικονομική φυσικά κάλυψη αυτών των αναγκών μπορούσε να υλοποιηθεί όπως πίστευε ο Σκουφάς μονάχα με τη συνδρομή της εμπορικής τάξης, μιας και πολλοί εκ των εμπόρων δραστηριοποιούντο επ'αγαθώ του Έθνους με σημαντικές οικονομικές εισφορές με σκοπό την ίδρυση σχολείων, σαν αρωγοί απέναντι σε φτωχούς σπουδαστές ή ακόμη και την έκδοση βιβλίων. Ένεκα τούτου οι άνθρωποι του πνεύματος άρχισαν να χρησιμοποιούνται από την Αρχή σαν ένας έμμεσος μοχλός πίεσης προς την εμπορική τάξη, για οικονομική αρρωγή υπέρ του αγώνος. Τα χρήματα συγκεντρώνονταν στο "κιβώτιο του ελέους" με έδρα την Κωνσταντινούπολη (υπήρξε έδρα της Φιλικής και κέντρο δραστηριοτήτων αυτής από το 1818) – αργότερα θα αποτελέσει μέρος της αντίστοιχης "κεντρικής εθνικής κάσας" του Αλέξανδρου Υψηλάντη, η οποία συστήθηκε κι ενισχύθηκε με τη συμβολή του Πατριάρχη Γρηγορίου του Ε': υπήρξε γνώστης της ύπαρξης της Εταιρείας, ενθάρρυνε τις δραστηριότητές της, ενώ υποστήριζε ότι η επανάσταση θα έπρεπε να αρχίσει από την Πελοπόννησο – όπου εν συνεχεία ένα μέρος αυτών δινόταν στους οικονομικά αδύναμους, και το άλλο μέρος φυλασσόταν για τη στιγμή του ξεσηκωμού: <<σημαντική επίδραση πάνω σε αυτόν τον σκοπό, δηλαδή στη βοήθεια των οικονομικά ασθενέστερων, είχε η φιλόδημος Φιλόμουσος Εταιρεία η οποία είχε σαν στόχο πέρα από τη βοήθεια των πτωχών, τη διάδοση του ελληνικού πνεύματος, την οικονομική βοήθεια προς σπουδαστές, καθώς και την εθνική αναγέννηση – ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1813, με αδελφή εταιρεία εκείνη της Βιέννης (1814), όπου μεταξύ των επιφανέστερων μελών της ήταν ο Ανθιμος Γαζής, ο Ιωάννης Καποδίστριας, η πριγκίπισσα Καρολίνα της Ουαλλίας, το ρωσικό αυτοκρατορικό ζεύγος και πλήθος ρώσων ευγενών· ως φαίνεται από ιστορικές πηγές υπήρξε προσπάθεια από τη Φιλική Εταιρεία για διείσδυση στη Φιλόμουσο, με απώτερο σκοπό τον έλεγχο των Εφορειών και του συνόλου αυτής γενικότερα>>.

Η γεωγραφική εξάπλωση της Εταιρείας κινείται αρχικά από τη μέρα της ιδρύσεώς της με βάση στα σημαντικότερα κέντρα του νεοελληνικού Διαφωτισμού στη νοτιοανατολική Ευρώπη, που βρίσκονταν κυρίως εντός της περιφέρειας των Ηγεμονιών, εκεί δηλαδή όπου ήκμαζε η ελληνική διασπορά – η Οδησός, το Ισμάηλι τ'οποίο ο Ρήγας Φεραίος στον Θούριό του το θεωρούσε σημείο στρατηγικής σημασίας, το Ιάσιο κ.α. υπήρξαν τέτοια κέντρα διάδοσης των ιδεών της Εταιρείας, έχοντας για επίκεντρο την Κωνσταντινούπολη καθώς εκεί την άνοιξη του 1818, στην πρωτεύουσα της καταπίεσης και του τουρκικού δεσποτισμού, μεταφέρθηκε η έδρα των φιλικών εταίρων. Έχοντας η Εταιρεία αναπτύξει πλέον ένα διευρυμένο γεωγραφικά δίκτυο πάνω στα ίχνη του Διαφωτισμού σε ολόκληρο σχεδόν τον βαλκανικό χώρο, σταδιακά αρχίζει η επέκταση των δικτύων αυτής με κατηγήσεις και μυσείς μελών στον κυρίως ελλαδικό χώρο αλλά και σε μεγάλο μέρος των Βαλκανίων, κάτι που συντελέσθη από το 1818 με την ενεργοποίηση του συστήματος των δώδεκα Αποστόλων: η κατάρτιση του πίνακα δράσης αυτών συνετάχθη υπό του Νικολάου Σκουφά περιλαμβάνοντας τις Ηγεμονίες (τέσσερις) – από τα καταγεγραμμένα μέλη της Φιλικής στις περιοχές αυτές, φαίνεται στην πλειοψηφία τους να είχαν καταγωγή από την Ήπειρο (κυρίως γιαννιώτες)· οι ηπειρώτες είχαν αναπτύξει ακόμη σημαντικότερες εμπορικές δραστηριότητες και σε πολλές μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις – , τη Σερβία – όπου ο Γεώργιος Ολύμπιος μαζί με

τον Καραγεώργη έθεσαν τις βάσεις δίνοντας όρκο φιλίας ανάμεσα στα δύο έθνη με σκοπό την αντιμετώπιση του κοινού τους εχθρού – τη Βεσσαραβία (δύο), τη Βουλγαρία (τρεις), τη Μακεδονία και τη Θράκη. Ξεχωριστή όμως ήταν η περίπτωση για τα νησιά, την Πελοπόννησο και τη Στερεά Ελλάδα όταν τρεις οπλαρχηγοί από την Πελοπόννησο βρέθηκαν “συμπτωματικά” στην Οδησό ένα χρόνο νωρίτερα (1817) οι οποίοι μισούμενοι και κατηχούμενοι εν συνεχεία από τους ιδρυτές της οργάνωσης, ανέλαβαν αργότερα με συνεχείς μυσήσεις τη διάδοση του δικτύου της σε αυτές τις περιοχές της κυρίως Ελλάδος – αξίζει εδώ να σημειωθεί ότι η Στερεά Ελλάδα καθυτέρησε αρκετά στο να κατηχηθεί από φιλικούς και να αναπτυχθεί εκεί το δίκτυο της Εταιρείας λόγω , κι όπως ο Σπυρίδων Τρικούπης αναφέρει, του μεγάλου φόβου που υπήρχε απέναντι στο πρόσωπο του Αλή Πασά. Σε ότι έχει να κάνει με την περίπτωση των Επτανήσων όπου εκεί οι ιδέες του Διαφωτισμού ήδη από τον XVIII αιώνα είχαν εξαπλωθεί από ερχόμενους από την Ευρώπη δασκάλους – με εξέχουσα προσωπικότητα τον εις τη Ζάκυνθο δρώντα, ιερομόναχο Αντώνιο Κατήφορο – , όπως επίσης φορέας των συγκεκριμένων φιλελεύθερων και δημοκρατικών ιδεών υπήρξε η εκεί γαλλική κατοχή. Αν και τα μέλη της Φιλικής ήταν ολιγάριθμα από το 1818 άρχισαν με ταχύς ρυθμούς να αυξάνονται, συνεπικουρώντας σε αυτήν την αριθμητική μεταβολή οι τεκτονικές στοές οι οποίες είχαν ήδη σχηματίσει ένα ευρύτατο δίκτυο σε όλα τα νησιά του Ιονίου. Τα εκεί ηγετικά μέλη της Εταιρείας ανήκαν παράλληλα και σε μασονικές στοές ή άλλες ελάσσονες μυστικές εταιρείες (μιας και οι τεκτονικές στοές ήταν πολυπληθέστερες) όπου μέσα από εκεί αντλούσαν πολλές φορές μέλη, ενώ ταυτόχρονα οι φιλικόι μέσα σε αυτές έβρισκαν κάποιο είδους προστασία απέναντι στις διάφορες έρευνες που διεξήγαγε ανά καιρούς η βρετανική διοίκηση σε όλα τα Επτάνησα υποπευόμενη τέτοιου είδους συνομοτική δράση (οι Βρετανοί είχαν εν τω μεταξύ διαδεχθεί τους Γάλλους στη διοίκηση των νησιών) – μεγάλο ρόλο πάνω στη συγκάλυψη των φιλικών είχε π. χ. στη Ζάκυνθο κατά τη διάρκεια του έτους 1820 ο κόμης Διονύσιος Ρώμας, ο οποίος είχε μνηθεί στη Φιλική τον Απρίλιο του 1819, διαφυλάσσοντας και κρατώντας ακέραια έγγραφα της οργάνωσης μιας και με την ιδιότητα του τέκτονα και το αξίωμα του Μεγάλου Διδασκάλου που κατείχε, κατάφερε σε συνδυασμό με την υψηλή κοινωνική του θέση να επιτύχει την προστασία αυτών· ο κόμης αναμίχθηκε στην ίδρυση και διαχείριση στοών σε όλα τα Επτάνησα όπως για παράδειγμα η στοά η Fenice Risorta (1815) στη Ζάκυνθο με πολλά μέλη της να είναι φιλικόι, ή επίσης η στοά Filogenia (1810) στην Κέρκυρα που ήταν η μετονομασία της αφυπνισθείσης στοάς Beneficenza (1782).

Περίοδος Υψηλάντη: “ΣΧΕΔΙΟΝ ΓΕΝΙΚΟΝ” και η έναρξη της επανάστασης

Σημαντική καμπή για την ιστορία της Φιλικής έλαβε χώρα όταν ετέθη το ζήτημα αναζήτησης αρχηγού για τη μυστική οργάνωση, και αυτό διότι τα ολοένα αυξανόμενα μέλη άρχισαν να απαιτούν την αποκάλυψη της Αρχής, υπό τις εντολές της οποίας τα πάντα κινούνται. Έτσι κατά τη διάρκεια του έτους 1818 οι ιδρυτές αποφάσισαν ότι η Εταιρεία δεν θα έπρεπε πλέον να εμφανίζεται ως ακέφαλη, κι ότι επιβαλόταν πλέον η εξεύρεση ενός επιφανούς ανδρός που θα αναβιβάζοταν στην κορυφή της ιεραρχίας, και τούτο διότι δεν έφτανε εφεξής το μυστηριώδες μονάχα της Αρχής πρόσωπο. Ο Ξάνθος έλεγε ότι για αρχηγός θα έπρεπε να είναι κάποιος διακεκριμένος και σημαντικός μεταξύ των ομογενών, ή ένας εκ των εν τη πατρίδα κατοικούντων (προεστοί, καπεταναίοι, έμποροι, αρχιερείς, κλπ). Στις διάφορες συζητήσεις που έγιναν μεταξύ των ιδρυτών είδαν ότι οι επικρατέστεροι είναι ο κόμης Ιωάννης Καποδίστριας και ο πρίγκιπας Αλέξανδρος Υψηλάντης. Ο πρώτος διατελούσε καθήκοντα Υπουργού των Εξωτερικών παρά του ρώσου Μονάρχη και ήταν και υπεύθυνος των διαπραγματεύσεων για λογαριασμό της Ρωσίας, την επόχη της ευρωπαϊκής παλινόρθωσης από την Ιερά Συμμαχία (1814 – 1815), ενώ ο δεύτερος υπήρξε Υπασπιστής του ρώσου Αυτοκράτορα Αλέξανδρου και εμπειροπόλεμος από την εποχή των μεγάλων πολέμων κατά του Ναπολέοντα. Οι εταίροι διάλεξαν αρχικά τον Καποδίστρια και μόνο σε περίπτωση αποτυχίας να εστρέφοντο προς τον Υψηλάντη. Η επιλογή των συγκεκριμένων προσώπων θεωρείτο αναγκαία, μιας και μέσω αυτών θα μπορούσαν να επιδιώξουν τη βοήθεια του Τσάρου στον αγώνα για ανεξαρτησία· γενικά οι ιδρυτές της οργάνωσης θεωρούσαν πως επεβάλλετο η ενεργή αρρωγή του αυτοκράτορα Αλέξανδρου προς όφελος της επανάστασης. Ο κόμης πίστευε στην απελευθέρωση της Ελλάδος υπό δύο μονάχα προϋποθέσεις, πιστεύοντας πως η επιθυμητή ελευθερία των Ελλήνων μονάχα υπό ενός ρωσοτουρκικού πολέμου θα μπορούσε να επιτευχθεί, ενώ η άλλη περίπτωση επέβαλε πρώτα την ηθική αναμόρφωση και την πνευματική αφύπνιση του γένους εκ των οποίων θα προκαλείτο αναπόφευκτα και η αναγέννηση του Έθνους. Η πρόταση του έγινε από τον Ξάνθο στην Πετρούπολη τον Φεβρουάριο του 1820 – έχοντας μαζί του και μία συστατική επιστολή από τον παλιό του γνώριμο Ανθιμο Γαζή. Παρ’ ότι ο Καποδίστριας γνώριζε ήδη τα ενεργούμενα της οργάνωσης μιας και πολλοί αξιωματούχοι της αυλής ήταν και μέλη της Φιλικής Εταιρείας, η απάντηση που έδωσε ήταν όμως αρνητική μη δεχόμενος την αρχηγία, καθώς θεωρούσε ακόμη πως δεν θα έπρεπε σε μία τόσο κρίσιμη περίοδο για τα ευρωπαϊκά πράγματα να εμπλέξει και να εκθέσει τον ίδιο τον αυτοκράτορα απέναντι στους συμμάχους του· πίστευε γενικά στην υπερίσχυση της πολιτικής έναντι των όπλων. Απελπισθείς τότε ο Ξάνθος πλησίασε τον Υψηλάντη ο οποίος αταλάντευτα αποδέχθηκε την πρόταση για την ανάληψη της αρχηγίας – πριν αναλάβει τη θέση του αρχηγού, όπως όριζε η διαδικασία για όλα τα μέλη ανεξαιρέτως υπέστη τη διαδικασία της κατηχήσεως και της μυσήσεως, αναλαμβάνοντας εν συνεχεία στις 12 Απριλίου τα καθήκοντά του υπό τον τίτλο του “Γενικού Επιτρόπου” της Αρχής, ενώ για να ολοκληρωθεί η αναγόρευσή του απαιτείτο επίσης και η μεταβίβαση στα χέρια του όλων των

θεμάτων που αφορούσαν το Έθνος. Η ανάληψη της αρχηγίας από εκείνον έφερε μία νέα εποχή για τη μυστική οργάνωση φέρνοντας σημαντικότερες καινοτομίες, αφ' ενός στα θέματα ηγεσίας εξαλείφοντας την πολυαρχία με τη συγκέντρωση των εξουσιών σε ένα πρόσωπο, αφ' ετέρου ενίσχυσε τα οικονομικά της μέσω της ίδρυσης Εφορειών για τη συλλογή χρημάτων, έκανε αλλαγές στον καταστατικό χάρτη λειτουργίας και κινήθηκε σχεδόν απαρέγκλιτα επί των επαναστατικών στόχων που οι ίδιοι οι ιδρυτές είχαν εξ αρχής θέσει: προτροπή του Αλή Πασά για επανάσταση (αυτονομία αυτού) απέναντι στην Υψηλή Πύλη, εξέγερση της Σερβίας και των Ηγεμονιών, και κάθοδος του ίδιου στη Μάνη όπου από εκεί θ' άρχιζε ο αγώνας.

Ο πρώτος στρατηγικός σχεδιασμός με σκοπό την υλοποίηση των σχεδίων της Φιλικής Εταιρείας με απώτερο στόχο την έναρξη της επανάστασης του Έθνους, έλαβε χώρα όταν ο Υψηλάντης κατά τη διάρκεια ενός ταξιδιού τον Απρίλιο του 1820 και διερχόμενος από τη Μόσχα, το Κίεβο, τη Βεσσαραβία και τέλος, την Οδησό, συνέλεξε κατά τη διάρκεια μυστικών συναντήσεων αλλά και συζητήσεών του με φιλικούς, διάφορα σχέδια και σκέψεις πάνω στον τρόπο δράσης τους. Το σημαντικότερο εξ όλων ήταν το "Σχέδιον Γενικόν" του οποίου η σύνθεση αποτελείται από τα κάτωθι βασικά σημεία: μεταξύ των κυριωτέρων προέβλεπε την αποστασία του Αλή Πασά, την πυρπόληση στον ναύσταθμο της Κωνσταντινούπολης του Οθωμανικού στόλου (θα έμοιαζε τυχαία) – ένα σχέδιο τελικά που δεν επετεύχθη διότι ο Σουλτάνος πληροφορηθείς του σχεδίου έδρασε γρήγορα, εκτελώντας τους δράστες και τιμωρώντας κατά τη διάρκεια των μηνών Μαρτίου και Απριλίου του 1820, πολλούς άλλους Έλληνες με πλήθος εκτελέσεων στην Πόλη –, την ταυτόχρονη εξέγερση στη Σερβία (υπεγράφη δεσμός ενώσεως) – αν η αρχή της επανάστασης γινόταν μόνο στην Πελοπόννησο οι επαναστατημένοι αργότερα Σέρβοι πιθανόν να μην συναντούσαν την αντίσταση του Οθωμανικού στρατού, με συνέπεια την ενδεχόμενη κάθοδό τους προς τα ελληνικά εδάφη φτάνοντας ακόμη μέχρι και τη Θράκη· συνεπώς η έναρξη θα έπρεπε να λάβει χώρα στη Σερβία – και το Μαυροβούνιο, δράσεις στην Ήπειρο και τη Βλαχία ενώ ως κέντρο της επανάστασης το σχέδιο όριζε τον Μοριά, τα χρήματα της "εθνικής κάσας" θα διανεμόντο για τις ανάγκες του εθνικού σκοπού, κάθοδος προς την Ελλάδα του ελληνικού σώματος στρατού που υπηρετούσε στη Νάπολη με σκοπό τις στρατιωτικές ενέχειες αλλά και την εκπαίδευση ανδρών, και τέλος η απόκτηση και διανομή στρατιωτικού υλικού σε όλες τις επαναστατημένες περιοχές.

Εκείνο που απασχόλησε τον Υψηλάντη αλλά και τα λοιπά ηγετικά στελέχη της Εταιρείας (σε αυτά ανήκαν και αρκετοί στρατιωτικοί που υπηρετούσαν στις παραδουνάβιες Ηγεμονίες), ήταν ποιά θα ήταν η ημερομηνία και σε ποιο μέρος τελικά η επανάσταση αρχικώς θα λάμβανε χώρα, στις Ηγεμονίες ή στην κυρίως Ελλάδα μιας και προβλεπόταν η κάθοδος του αρχηγού της Φιλικής στην Πελοπόννησο (Μάνη) όπως όριζε το Γενικό Σχέδιο; Η οριστική απόφαση πάρθηκε μέσα από δύο διαδοχικές συνελεύσεις μεταξύ των επιφανεστέρων μελών της μυστικής οργάνωσης, που ολοκληρώθηκαν σε δύο διαφορετικές χρονικές φάσεις. Η πρώτη έγινε αρχικά την 1 Οκτωβρίου του 1820 στο Ισμαήλι όπου εξετάστηκε ο τόπος έναρξης του αγώνα. Στη συνάντηση συμμετείχαν πέραν του Αλέξανδρου Υψηλάντη και λοιπων μελών, ο Εμμανουήλ Ξάνθος ο οποίος είχε φροντίσει με επιστολές να παραβρεθούν όλοι οι αρχηγοί της Φιλικής, ο Χριστόφορος Περραιβός – υπήρξε συνεργάτης του Ρήγα Φεραίου, Φιλικός και αγωνιστής του 1821 – και ο Γρηγόριος Δίκαιος (Παπαφλέσσας) που ήταν εκπρόσωπος της οργάνωσης στον Μοριά – ήταν ένας εκ των Αποστόλων της Φιλικής Εταιρείας ο οποίος επέμενε να αρχίσει ο αγώνας από την Πελοπόννησο, προσκομίζοντας μάλιστα και έγγραφα υπογεγραμμένα από μεγάλο αριθμό πελοποννησίων στρατιωτικών και Προκρίτων που συμφωνούσαν, για τα οποία όμως κατηγορήθηκε από τον Περραιβό ότι ήταν πλαστά. Στη διάσκεψη αποφασίστηκε με προτροπή του Παπαφλέσσα το σημείο έναρξης και με βάση τις ενέχειες που όριζε το Γενικό Σχέδιο να είναι η Πελοπόννησος, και χρόνος έναρξης το διαστήμα μεταξύ Νοεμβρίου και Δεκεμβρίου του ίδιου έτους. Λίγες μέρες αργότερα σταθμίζοντας ο Υψηλάντης από το Κινσόβι όπου βρισκόταν τα γεγονότα, την ανακρίβεια των λεγομένων του Δικαίου και του ότι οι Τούρκοι πιθανώς να είχαν αντιληφθεί τα σχέδια στην Πελοπόννησο, αποφάσισε να αλλάξει τόσο το σημείο όσο και τον χρόνο έναρξης του αγώνα ορίζοντας τελικά το Ιάσιο, για την επιλογή του οποίου σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η μύηση του ηγεμόνα της Μολδαβίας Μιχαήλ Σούτσου ενισχύοντας κατ' αυτόν τον τρόπο το εκεί δίκτυο της Φιλικής Εταιρείας – οι διεθνείς Συνθήκες μεταξύ Ρωσίας και Οθωμανικής αυτοκρατορίας απαγόρευαν την είσοδο τουρκικών στρατευμάτων στις Ηγεμονίες χωρίς την έγκριση του Τσάρου, εκεί υπήρχε έτοιμο σώμα στρατού του οποίου η δύναμη απαρτιζόταν από πεζούς και ιππείς, επιπροσθέτως δε ο επικεφαλής του ρωσικού στρατού στον Προύθο Μιχαήλ Ορλώφ, άτομο φιλελεύθερων φρονημάτων, ήταν προσωπικός φίλος του αρχηγού της Φιλικής. Επιβεβαιώνοντας τελικά τη μη ύπαρξη κινδύνου στη Νότια Ελλάδα (Μοριάς) και αποφασίζοντας να κάνει αντιπερισπασμό με την έναρξη του αγώνα στις Ηγεμονίες (Ιάσιο) οργανώνοντας και προετοιμάζοντας από το Κισνόβι τα στρατιωτικά τμήματα στη Μολδαβία, όρισε την Άνοιξη του 1821 ως τον οριστικό χρονικό ορίζοντα ξεσπάσματος του αγώνα στην Πελοπόννησο, στέλλοντας για αντιπρόσωπό του όσο εκείνος θα ήταν απασχολημένος με τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στον βορρά τον αδελφό του Δημήτριο, με επιτελείο εξ εμπίστων προσώπων που όλα ήταν μέλη της οργάνωσης. Η επιλογή της Πελοποννήσου ως κέντρο δράσης της επανάστασης εδράζεται στον σημαντικό αριθμό επαναστατικών πυρήνων, ένεκα της ένταξης στην Εταιρεία όλων σχεδόν των τοπικών ηγετικών ομάδων, καθώς και στο ότι σε ολόκληρο το ιεραρχικό φάσμα της Φιλικής υπήρχε έντονη η παρουσία Μωραϊτών. Η πραγματοποίηση της δεύτερης συνέλευσης έγινε στη Βοστίτσα από την 26^η έως την 31^η Ιανουαρίου του 1821 εν τη απουσία του Αλεξάνδρου Υψηλάντη και κατόπιν ενεργειών του Δικαίου, όπου εκεί αποφασίστηκε η ακριβής

ημερομηνία έναρξης της επανάστασης. Κλήθηκαν οι Αρχιερείς, οι Προεστοί και γενικά όλοι οι πελοποννήσιοι τοπικοί αρχηγοί, με σκοπό την οργάνωση των κατά τόπους επαρχιών (24 στον αριθμό) πριν από το ξέσπασμα του αγώνα – οι παραβρεθέντες Αρχιερείς ήταν ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Χριστιανουπόλεως Γερμανός, ο Κερνίτισης Προκόπιος και ο Πρωτοσύγγελος Αμβρόσιος Φρατζής, ενώ από την πλευρά των Προεστών ήταν οι Νικόλαος Λόντος, ο Σωτήριος Χαραλαμπίδης και ο Ανδρέας Ζαΐμης. Στη Βοστίτσα επήλθε ρήξη των συμμετεχόντων με τον Παπαφλέσσα – ο Παλαιών Πατρών Γερμανός τον χαρακτήρισε απατεώνα και άρπαγα, ενώ από την άλλη θεωρούσε εντελώς ανακριβή όσα ο Δίκαιος τους έλεγε, όπως για παράδειγμα η επερχόμενη ρωσική βοήθεια – ο οποίος έχοντας μάθει ότι και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης βρισκόταν στην Πελοπόννησο (Αρκαδία), δήλωσε ότι ανεξαιρέτως των αποφάσεων που θα λαμβάνονταν από τα μέλη της συνέλευσης, εκείνος θα κατέβαινε να τον συναντούσε ούτως ώστε οργανωμένοι και στρατολογώντας όλους τους οπλαρχηγούς οριστικά πλέον θα ξεκινάγε ο αγώνας αφού φοβέρισε τους Αρχιερείς και τους Προύχοντες αποχώρησε πικραμένος και εξοργισμένος για τη στάση τους. Με την τακτική του όμως αυτή τα υπόλοιπα μέλη της συνέλευσης τελικά υποχώρησαν, ορίζοντας για ημερομηνία έναρξης της επανάστασης την 25^η Μαρτίου του τρέχοντος έτους. Όμως παρ'όλο το μεταξύ τους εχθρικό κλίμα, τις υποψίες της Πύλης και της τοπικής Οθωμανικής διοίκησης, η Φιλική Εταιρεία τελικά με άκρα μυστικότητα κι ευρύτατες συνωμοτικές δράσεις οι οποίες ενείχαν υψηλότατο κίνδυνο αποκάλυψής τους, κάλεσε τελικά όλα τα ηγετικά στελέχη της στον Μοριά με σκοπό την προετοιμασία για την έναρξη του αγώνα, περιλαμβάνοντας τη συγκέντρωση χρημάτων και στρατιωτικού υλικού, την κινητοποίηση των απανταχού τοπικών επαναστατικών ομάδων στις διάφορες επαρχίες, και τέλος την στρατιωτική οργάνωση αυτών. Η οργανωτική επίτευξη και η τελική προετοιμασία υλοποιήθηκαν με βάση το σύστημα των Εφορειών, όπου κεντρικό ρόλο εδώ είχε εκείνη της Πελοποννήσου, όπου ήταν ένα είδος εποπτείας όχι μονάχα σε επίπεδο ομάδων ατόμων, αλλά και σε ότι είχε να κάνει με τις πράξεις και τις κινήσεις του κάθε εταίρου ξεχωριστά, επιτυγχάνοντας έτσι την ενοποίηση όλων των διάσπαρτων πυρήνων αλλά και του κάθε μέλους ξεχωριστά, εντάσσοντάς τους συγκεντρωτικά στο σύνολο της ιεραρχικής δομής της Εταιρείας.

Το τέλος της Φιλικής Εταιρείας – Αντί επιλόγου

Στις 22 Φεβρουαρίου του 1821 ο Αλέξανδρος Υψηλάντης – συνοδευόμενος από τους αδελφούς του Γεώργιο και Νικόλαο, τον Πολωνό αξιωματικό που ήταν στην υπηρεσία του ρωσικού στρατού Γκαρνόβσκι, καθώς και τους Γεώργιο Κατακουζινό και Ιωάννη Μάνο – πέρασε τον ποταμό Προύθο φτάνοντας στο Ιάσιο όπου για πρώτη φορά ύψωσε τη σημαία με τα σύμβολα της επανάστασης. Την επόμενη μέρα στη γλώσσα της Μολδαβίας τυπώνεται προκήρυξη με σκοπό να καθησυχαστούν οι κάτοικοί της, καθώς και να γνωστοποιηθούν οι λόγοι αυτής της κίνησης αναγγέλοντας έτσι δημόσια την έναρξη της επανάστασης. Στις 24 του μήνα εκδίδονται οι προκυρήξεις *''Αδελφοί τῆς Ἐταιρείας τῶν Φιλικῶν''* και *''Ἄνδρες Γραικοί, ὅσοι εὕρισκεσθε εἰς Μολδαβίαν καὶ Βλαχία''*, προτρέποντας μέσα από τις αναγγελίες αυτές τους Έλληνες να πιάσουν τα όπλα για να αποτινάξουν τον τουρκικό ζυγό απελευθερώνοντας το έδαφος της εκεί φίλης πατρίδος. Στις 25 Φεβρουαρίου συντάχθηκε η πρώτη στρατιωτική δύναμη που περιλάμβανε Μαυροβούνιους, Έλληνες, Σέρβους και Βούλγαρους, όπου αμέσως άρχισε η οργάνωσή της σε σώματα ενώ απένειμε και τους βαθμούς των αξιωματικών. Την επόμενη μέρα στη λειτουργία που πραγματοποιήθηκε στο ναό των τριών Ιεραρχών, ευλογήθηκε η σημαία δίνοντας σε αυτήν όρκο για την ελευθερία όλη η δύναμις του στρατού. Στις 11 Μαρτίου έχοντας στρατοπεδεύσει στη Φοξάνη (εβρισκόμενη στα όρια μεταξύ Μολδαβίας και Βλαχίας) ασχολήθηκε με τη δημιουργία και οργάνωση ενός μικρού στρατιωτικού σώματος, απαρτιζόμενο μονάχα από νεαρούς Έλληνες (περίπου 500) που είχαν συρρεύσει από την Οδησό και τις γύρω πόλεις. Ο αρχηγός της Φιλικής Εταιρείας ονόμασε τη μικρή αυτή στρατιωτική δύναμη *''Ιερό Λόχο''* μιας και η δομή της ήταν κατά τα πρότυπα του Θηβαϊκού Ιερού Λόχου· οι Ιερολοχίτες ήταν πεζοί κι έφεραν λόγχη στο όπλο τους, το κάλυμμα της κεφαλής έφερε το σύμβολο της νεκροκεφαλής με δύο οστά από κάτω χιαστί όπου σήμαινε ελευθερία ή θάνατος, ενώ η σημαία του Λόχου που ήταν τρίχρωμη (κόκκινο, άσπρο και μαύρο) στη μία πλευρά της αναγραφόταν κάτω από την εικόνα των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης το ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ ενώ στην άλλη πλευρά είχε έναν αναγεννόμενο από τις φλόγες Φοίνικα, γράφοντας ΕΚ ΤΗΣ ΚΟΝΕΩΣ ΜΟΥ ΑΝΑΓΕΝΝΩΜΑΙ.

Η έναρξη των στρατιωτικών επιχειρήσεων στις Ηγεμονίες και η επακόλουθη συντριβή των εξεγερμένων ένεκα της καθολικής κατάρρευσης των προσπαθειών του Αλέξανδρου Υψηλάντη, σημαίνει και το ουσιαστικό τέλος της ύπαρξης της Φιλικής Εταιρείας. Η αποτυχία της πραγματοποίησης των σχεδίων που ήταν αποτέλεσμα στρατιωτικής ήττας υπήρξε συνέπεια κάποιων πολύ σημαντικών παραγόντων, μεταξύ των οποίων διακρίνονται επιγραμματικά οι κάτωθι. Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η γνωστοποίηση του υποκινούμενου από τη Φιλική Εταιρεία κινήματος κατά τη διάρκεια συνεδρίου από την Ιερά Συμμαχία στο Λάϋμπαχ (παρόν ήταν ο Τσάρος Αλέξανδρος και ο Καγκελάριος Μέττερνιχ), είχε σαν συνέπεια την άμεση καταδίκη του αποδοκιμαζόμενο και από τον ρώσο μονάρχη, ο οποίος αποκήρυξε τον Υψηλάντη αφαιρώντας του τον τίτλο και το αξίωμά του. Ο Ιωάννης Καποδίστριας από τη δική του πλευρά ως Υπουργός Εξωτερικών της ρωσικής αυλής, στέλλοντας κατ'εντολή του Αυτοκράτορα στις 14 Μαρτίου και μέσω του πρεσβευτή της Ρωσίας στην Κωνσταντινούπολη Στογγανόφ επίσημη επιστολή στον αρχηγό της Φιλικής – την οποία είχε με διαταγή πρώτα

κοινοποιήσει στην Υψηλή Πύλη για να γίνει γνωστό ότι ο Τσάρος καταδικάζει την επανάσταση στις Ηγεμονίες, όπως και τη φιλική του διάθεση απέναντι στην Οθωμανική αυτοκρατορία –, τον επέπληξε για το κίνημα στις Ηγεμονίες εξανεικάζοντας έτσι τις ποιοσδήποτε ελπίδες για υποστήριξη από τη Ρωσία. Αργότερα στις 23 του ίδιου μήνα ακολούθησε και ο αφορισμός του Πατριαρχείου με την έκδοση ποιμαντορικών εγκυκλίων από τον ίδιο τον Πατριάρχη Γρηγόριο τον Ε΄. Άλλη επίσης σημαντική εις βάρος αιτία αποτυχίας των στρατιωτικών επιχειρήσεων στις Ηγεμονίες ήταν η άρση της υποστήριξης του Ρουμάνου ηγεμόνα Βλαδιμηρέσκου, ο οποίος αντί να ενισχύσει τις ελληνικές ενέργειες δια συμπράξεως όπως είχε υποσχεθεί – το ζητούμενο μέσα από τη βοήθειά του ήταν η κάθοδος των σωμάτων στρατού προς την κυρίως Ελλάδα μέσω της Βουλγαρίας –, αντιθέτως απεσύρθη αυξάνοντας έτσι τις δυσχέρειες στα σχέδια του Υψηλάντη. Από τις 2 Απριλίου αρχίζει σταδιακά και μέσα από μία σειρά καθοριστικής σημασίας πολεμικών αποτυχιών η αποδόμηση όλου του σχεδίου, με σημαντικότερη ήττα εκείνη της μάχης του Δραγατσανίου στις 7 Ιουνίου όπου εκεί αποδεκατίστηκε σχεδόν ολόκληρος ο Ιερός Λόχος. Στο Ρίμνικο τέλος πέφτει την επόμενη μέρα και η αυλαία όλου του αγώνα και των απελευθερωτικών προσπαθειών της Φιλικής Εταιρείας. Από εκεί ο Υψηλάντης μετά την καταστροφή εξέδωσε την τελευταία του προκήρυξη ως αρχηγός της οργάνωσης, αλλά και για τον αγώνα στη Μολδοβλαχία μιλώντας κατά των ανανδρών και των προδοτών – πολλοί άνδρες λιποτάκτησαν κι έφυγαν να γλιτώσουν παρ' όλες τις εκκλήσεις του Υψηλάντη, με τον στρατό να αποσυντίθεται στο τέλος κατά το μεγαλύτερο μέρος του –, αλλά και αποδίδοντας φόρο τιμής στους πεσόντες Ιεροολοχίτες. Μετά τη βαρύτερη συντριβή ο αρχηγός του κινήματος στις Ηγεμονίες μαζί με τους δύο αδελφούς του πέρασε στις 15 Ιουνίου του 1821 τα αυστριακά σύνορα όπου παραδόθηκε στις αρχές – αφού συνελήφθη εγκλεισθή στο φρούριο του Μούγκατζ και λίγα έτη αργότερα σε εκείνο της Θηρεσιουπόλεως, όπου από κεί απελευθερώθη μερικά χρόνια αργότερα με παρέμβαση του αυτοκράτορα Νικολάου· πέθανε λησμονημένος στη Βιέννη το 1828. Με την κατάρρευση του μετώπου στη Μολδοβλαχία μικρές ακόμη ένοπλες δυνάμεις πιστές στις ιδέες της Φιλικής Εταιρείας, συνέχισαν χωρίς καμία επιτυχία τον ένοπλο αγώνα μέχρι και τον Σεπτέμβριο.

Η αποτυχία του κινήματος στις Ηγεμονίες σήμαινε στην πραγματικότητα το τέλος των σχεδίων της Φιλικής Εταιρείας. Από την άλλη από τη μέρα του ξεσπάσματος της επανάστασης τον Μάρτιο στον κυρίως ελλαδικό χώρο (Πελοπόννησος), η μυστική οργάνωση αρχίζει και χάνει σχεδόν τον οποιοδήποτε ρόλο που είχε απέναντι στα μεγάλης σημασίας ιστορικά γεγονότα που συνέβησαν. Ο κύριος εκπρόσωπός της στον Μοριά ήταν ο Δημήτριος Υψηλάντης με πλήρεις εξουσίες που του είχαν εκχωρηθεί από τον αδελφό του Αλέξανδρο, γύρω από τον οποίο βρισκόταν ένας αδύναμος συνασπισμός εταίρων αφοσιωμένων σε αυτόν. Ως κύρια αιτία που οδήγησε στον περιορισμό του ρόλου του απέναντι στις εξελίξεις της εξέγερσης, και κατ' επέκταση του εκεί δικτύου της οργάνωσης, ήταν ότι οι Πρόκριτοι δεν ήταν διατεθειμένοι να εκχωρήσουν την ηγεσία και τις αποφάσεις που αφορούσαν την έκβαση του αγώνα σε κάποιον ξένο· μη έχοντας ο Δημήτριος καμία εξουσία και ηγετικές επίσης ικανότητες γρήγορα απομονώθηκε και εξαλειφθηκε ως οντότητα, τόσο οργανωτική όσο και στρατιωτική και πολιτική· σε αυτήν την αντιπαράθεση ηγεσίας οι εγχώριες δυνάμεις των πελοποννησίων αρχηγών αποδείχτηκαν υπέρτερες, μιας και στο στρατιωτικό πεδίο η Φιλική δεν κατάφερε ποτέ να καθοδηγήσει τα γεγονότα, ούτε τελικά να έχει επίδραση τις αναδύμενες τότε πολιτικές δυνάμεις κάνοντάς τις να συγκλίνουν προς τις δικές της αρχές και πιστεύω. Η Φιλική Εταιρεία αν και τελικά δεν πέτυχε είτε με τον ένοπλο αγώνα στις Ηγεμονίες και τη συνεπακόλουθη εκεί στρατιωτική της συντριβή, είτε με τον Δημήτριο Υψηλάντη (υπό την ιδιότητα του φιλικού εταίρου ήταν ένας σημαντικός περιορισμένος παράγων πολιτικής ισχύος) στην κυρίως Ελλάδα, άφησε παρ' όλ' αυτά κατά τη διάρκεια των ετών της Ελληνικής επανάστασης που ακολούθησαν, μία σημαντική κληρονομιά. Ήταν εκείνη που κατάφερε με βάση ενός συστήματος μνήσεων, τελετουργιών και ιεραρχικών βαθμών, καθώς και οργανωτικής δομής τέτοιας που να της επιτρέψει να απλώσει το δίκτυό της εκεί όπου υπήρχαν Έλληνες, να διαδόσει σε όλον τον οθωμανικό ορίζοντα (και όχι μόνο) τη "Μεγάλη Ιδέα" γύρω από τη δημιουργία ενός ελληνικού ανεξάρτητου Έθνους-κράτους, εμπνεόμενη από την τότε ρέουσα ιδεολογία που επικρατούσε σε ολόκληρη την Ευρώπη μετά τη γαλλική επανάσταση. Ένα ιδεολογικό πλαίσιο που προέβλεπε την αναπόφευκτη κατάλυση της τουρκικής κυριαρχίας και την απελευθέρωση όλων των Ελλήνων, ενσωματωμένοι σε ένα νέο χριστιανικό κράτος με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη. Αυτό φυσικά το πέτυχε διαδίδοντας ως μη νόμιμη πηγή εξουσίας για τον ελληνισμό τόσο τον Σουλτάνο όσο και τον Πατριάρχη, έχοντας σε όλες πλέον τις τοπικές αντιπροσωπευτικές συνελεύσεις που όριζαν τα σχέδια των στρατιωτικών επιχειρήσεων, να μεταλαμπαδεύσει αυτήν την ιδέα κατά τη διάρκεια του κοινού αγώνα για την ελευθερία. Από τους κόλπους της Φιλικής βγήκαν επίσης αρκετοί που μέσα στην επανάσταση δημιούργησαν τα πρώτα πολιτικά κόμματα, λειτουργώντας έτσι η Εταιρεία σαν ένας a priori πολιτικός και κομματικός σχηματισμός, έστω και ιδεολογικά αδιαμόρφωτος. Οι νέοι αυτοί εκσυγχρονιστές που προέκυψαν από τους κόλπους της οργάνωσης έκαναν τα κόμματα αυτά φορείς των ιδεών του Φυσικού δικαίου, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων όπως της ελευθερίας και της ισότητας, καθώς και της λαϊκής κυριαρχίας – σημαντικό παράδειγμα είναι το σύνταγμα της Επιδάυρου στη σύνταξη του οποίου διακρίνονται τα ανωτέρω: ψηφίστηκε στην Α' Εθνοσυνέλευση (20 Δεκεμβρίου 1821 – 16 Ιανουαρίου 1822) με πρόεδρο τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, όπου διακηρύχθηκε η ανεξαρτησία του ελληνικού Έθνους κι ορίστηκε επίσης το γενικό πολίτευμα της Ελλάδος –, στοιχεία δηλαδή που στο σύνολό τους διαδόθηκαν από τη Φιλική Εταιρεία αντλούμενα από εκείνη πολύ πριν την έναρξη των

επαναστάσεων στις Ηγεμονίες και την κυρίως Ελλάδα, από επαναστάτες διαφωτιστές όπως ήταν ο Ρήγας Φερραίος.

Ένας μικρός φόρος τιμής στους μαχόμενους Ιερολοχίτες.

Προτεινόμενη βιβλιογραφία

- Τάσος Βουρνάς, Φιλική Εταιρία 1814 – 1821, εκδόσεις 20^{ος} Αιώνας, Αθήνα 1959.
Ι. Κ. Μαζαράκης Αινειάν, Η Φιλική Εταιρία, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο, Αθήνα 2007.
Ντίνος Κονόμος, Μυστικές Εταιρείες στα χρόνια της Εθνεγερσίας, ιδιωτική έκδοση, Αθήνα 1973.
Οι πόλεις των Φιλικών, οι αστικές διαδρομές ενός επαναστατικού φαινομένου (Πρακτικά Ημερίδας), Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Ιανουάριος 2015.
Storia d'Italia, La Massoneria, Annali 21, Giulio Einaudi Editore, Torino 2016.
J. B. G. Galiffé, La chaine symbolique, Imprimerie d'Élie Carey, Genève 1852.
F. T. e B. Clavel, Storia della Massoneria e delle Società Segrete, Gerardo Casini Editore, Santarcangelo 2010.
La storia dell'anno, MDCCLXX, Venezia.
L'ancien Régime et la révolution par Alexis de Toqueville, Michel Lèvy Frères, Libraires – Editeurs, Paris 1860.
- Alberto Mario Banti, L'età contemporanea, Editori Laterza, Bari 2009.
Giovanni Sabbatucci, Storia contemporanea, Editori Laterza, Bari 2009.
Νικηφόρος Διαμαντούρος, Οι απαρχές της συγκρότησης σύγχρονου κράτους στην Ελλάδα 1821 – 1828, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2002.
Κ. Παπαρηγόπουλος, Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, εκδόσεις Ελευθερουδάκης, εν Αθήναις 1932.
Gunnar Hering, Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821 – 1936, Τόμος Α', μετάφραση Θόδωρος Παρασκευόπουλος, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2004.
John A. Petropoulos, Πολιτική και συγκρότηση κράτους στο Ελληνικό βασίλειο (1833 – 1843), Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1997.
Nicola Abbagnano, Storia della filosofia, Dizionario di filosofia ESP – OPP, Volume 11, Roma 2006.
Κείμενα Συνταγματικού Δικαίου, Ινστιτούτο Ελληνικής Συνταγματικής Ιστορίας και Συνταγματικής Επιστήμης, εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομότηνη 1995.
Νεώτερον Εγκυκλοπαιδικόν Λεξικόν ΗΛΙΟΣ, Αθήνα.
E. J. Hobsbawm, Η εποχή των επαναστάσεων 1789 – 1848, μετάφραση Μεριέττα Οικονομοπούλου, Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 2005.